

Література:

1. Про транспорт : Закон України від 10.10.1994 р. № 232/94-ВР // ВВР України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.
2. Про схвалення Транспортної стратегії України на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.10.2010 р. № 2174-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.
3. Про підписання Угоди про фінансування програми “Підтримка впровадження транспортної стратегії України” : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.12.2010 р. № 2264-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-pidpisannja-ugodi-pro>.
4. *Вдовенко Ю. С.* Тенденції розвитку концесійної діяльності / Ю. С. Вдовенко // Польський фонд міжнародних та регіональних досліджень. 05.12.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pfirs.org/?p=803&language=uk>.
5. *Луканін О. В.* Транспортне право України: судова практика : навч. посіб. / [авт.-уклад. О. В. Луканін, В. В. Родіна, А. М. Смирнов, М. Л. Шелухін]; за ред. д.ю.н., доц. М. Л. Шелухіна. – Донецьк : Ноулджд (донецьке відділення), 2011. – 353 с.
6. *Макаренко М.* Економічна доцільність державного регулювання на транспорті / М. Макаренко // Економіст. – 2006. – № 10. – С. 25–27.
7. Правове регулювання сфери транспорту в Європейському Союзі та в Україні : у 2-х т. / ред. В. Г. Дідик ; М-во юстиції України ; Державний департамент з питань адаптації законодавства. – К. : Ніка-Прінт, 2006.
8. *Развадовський В.* Функції державного управління транспортною системою України / В. Развадовський // Право України. – 2004. – № 5. – С. 121–126.
9. *Ткаченко А.* Державне регулювання діяльності в галузі транспорту / А. Ткаченко // Вісник НАДУ при Президентіві України. – 2004. – № 2. – С. 271–277.

Надійшла до редколегії 14.10.2013 р.

УДК 303.01

О. І. ЧЕБАН

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ НАУКОВІ ПРИНЦИПИ В ОЦІНЮВАЛЬНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

Розглянуто розвиток основних підходів до оцінювального дослідження. Досліджено вплив позитивізму і конструктивізму на формування теорій оцінювання. Доведено, що не існує загальних, універсальних “істин”, їх потрібно розглядати через відношення до них з позиції спостерігача, соціальних угод, культурно-історичного контексту тощо.

Ключові слова: оцінювальне дослідження, позитивізм, конструктивізм.

The article discusses development of the basic approaches to evaluating research. Influence of positivism and constructivism is investigated on forming of evaluation theories. It is shown that there are no general, universal trues. She must be examined through attitude toward her observer, social agreements, cultural and historical context et cetera.

Key words: evaluating research, positivism, constructivism.

У 1960-х рр. оцінювання було визнано сферою академічних досліджень. Треба зазначити, що практика оцінювання з'явилась раніше теорії, і тому теорія оцінювання була отримана з результатів практики. Теорія оцінювання почала свій розвиток на ґрунті “ідеологічних” спорів, що були наслідком розбіжностей щодо визначень, термінології, етики тощо. Різні теорії висувують різні припущення і виробляють моделі, що ґрунтуються на відповідних думках і визначеннях дослідників, що у свою чергу приводить до зовсім інших методів. Підходи до оцінювального дослідження можуть істотно відрізнитися тому, що їх філософія або ідеологічна основа різні. Таким чином, різні теорії оцінювання мають відповідні моделі і методи, які можна визначити на континуумі від позитивізму до конструктивізму.

Важливим завданням оцінювального дослідження, на наш погляд, залишається визначення діалектичного зв'язку тотожності і відмінності об'єктів, що взаємодіють. Результатом даної взаємодії є певна інформація як властивість об'єктивної реальності, що забезпечує процес пізнання цієї реальності в усіх її проявах. Складність як конструкції, що виникає в процесі опису реальності, є проявом різноманітності інформації, а її кількість виражає кількість різноманітності. Таким чином, розгляд теорій оцінювального дослідження ставить ряд питань філософського характеру.

Фундаментальним науковим принципам в оцінювальному дослідженні присвячені праці відомих теоретиків оцінювання – А. Флоуна, А. Кейки, Ф. Фишера, Е. Губи, І. Лінкольн, Р. Лафліна, Ж. Бродбента та ін. Праці даних вчених присвячені позитивістським і конструктивістським підходам в оцінюванні. Також питанням застосування теорій оцінювання присвячені праці Х. Дарлісна, Х. Вольмана, К. Поллігта, Г. Букерта, В. Моршакова, Д. Циганкова та ін.

Метою статті є дослідження фундаментальних принципів в оцінювальному дослідженні, визначенню характерних рис, що притаманні етапам розвитку оцінювального дослідження.

Однією з важливих проблем у філософії науки є питання про статус філософських підстав науки у структурі наукового знання. Головний пункт проблеми: включати або не включати філософські підстави науки у внутрішню структуру науки. Позитивісти наполягають на тому, що вплив філософії на процес наукового пізнання є чисто зовнішнім, і тому філософські підстави не можна включати до структури наукового знання. Зазначимо, що відмінні філософські погляди не зуміли дати правильного тлумачення особливості природи і особливості

структури філософських підстав науки. Необхідно підкреслити, що філософські підстави науки – це особливий, проміжний між філософією і наукою вид знання, який не є ні чисто філософським, ні чисто науковим.

Теорія оцінювання і методи оцінювання як більша частина інших стратегічних досліджень були онтологічними і епістемологічними продовженнями позитивізму. Як зазначає Торджерсон, аналіз політики має сьогодні відбиток позитивізму, і цей вплив не тільки відбивається в публікаціях, а й в душі досліджень. Поряд з цим, постпозитивізм має значний вплив на сучасні дослідження державної політики [13].

Онтологічним чином позитивізм дотримується можливості об'єктивних інтерпретацій дійсності шляхом спостереження, наукового методу і закону причини і наслідків. Постпозитивізм, визнаючи, що реальність існує, наголошує, що ця реальність не може бути повністю пізнана або пояснена тільки одним спостереженням, і що необхідна теорія для інтерпретації потенційного різноманіття причин і ефектів [5]. Це не означає, що постпозитивістський аналіз опинився в безнадійному глухому куті релятивізму. Треба зазначити, що постпозитивістські аналітики були залучені до аргументованого критичного аналізу їх нормативних припущень і подій, соціального конструктивізму і все частіше застосовувався у сфері політичних досліджень [6].

Епістемологічним чином акцент позитивізму на нейтралітет дослідження зумовлює, що політичні аналітики виокремлені і є нейтральними спостерігачами фактів, що здійснюють вільне від оціночних міркувань дослідження. Постпозитивісти піддають сумніву це припущення і наголошують, що цінності аналітиків впливають на дослідження. Тобто постпозитивізм повертає дослідника до людського світу як активного учасника [13].

Сьогодні існують дослідження і більш глибокі дослідницькі підходи до пошуку знань з використанням якісних і інтерактивних методів. Для політичного аналізу і оцінювання це зумовлює більш широкую і глибоку структуру для отримання та використання знання, що здійснило значний вплив на їх розвиток. Домінування однієї єдиної методології за допомогою якої всі якості можуть бути визначені на об'єктивній основі все частіше піддаються сумніву. Починаючи з 1970-х рр., зі зростанням невизначеності і сумнівів щодо використання цих методик, було запропоновано декілька нових [11]. У дослідженнях державної політики все більше порушуються проблеми щодо співвідношення сил у суспільстві, мови і дискурсу, соціального конструктивізму тощо. Як зазначає Хенкель, це призвело до збільшення розриву між оцінювальним дослідженням і практикою.

Треба зазначити, що не існує повної картини всіх доступних методів оцінювання, що були розроблені в рамках даної точки зору. Розробка методів відбувалася в широкому діапазоні стратегічних сфер суспільного життя таких, як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист тощо. Розвиток методів був нерівномірним із-за різних умов, систем звітування і теоретичних припущень.

Гносеологічно розвиток теорії припускає, що припущення про вільне від оціночних суджень знання заміщується визнанням, що на нього має вплив політична точка зору. Таким чином, всі етапи формування політики повинні ґрунтуватися як на професіональних, так й оснований на досвіді [9].

Другою важливою особливістю розвитку є те, що розгляд оцінювання з позиції організаційної теорії є невідповідним і неповним (наприклад, неповнота інформації, відсутність консенсусу щодо політичних цілей тощо). Постала необхідність адаптувати критичні точки зору для того, щоб зрозуміти важливість нерівномірності розподілу влади, неоднозначності в системі цінностей і деформацій в соціальній структурі [6].

Сучасний конструктивістський рух зазнав серйозних “предметних зрушень”. На перший план виходить не проблема обґрунтування знання, а сам процес конструювання реальності, частиною якої є суб’єкт, що спостерігає, пізнає і творить. Зміна “дослідницької орієнтації” залучає до лав конструктивістів учених, що працюють у різних галузях науки і техніки: біологів, нейрокібернетиків, психологів, соціологів і та ін.

Радикальний конструктивізм – епістемологічна позиція, що заснована на ідеях конструювання сприйманого світу живою системою, інформаційної замкнутості і самореферентності когнітивних систем (здатності до самоопису і замкнутості на самих собі), принципи придатності та життєздатності знання, невіддільності спостерігача від спостережуваного, ідеї автопоеза (здатності системи до виробництва порядку завдяки власній активності). Відмінність позиції радикального конструктивізму від конструктивізму у вузькому сенсі – у досить крайньої (з точки зору поширених теорій пізнання і здорового глузду) формулюванні ідеї конструювання знання, а також у зміщенні акцентів з аналізу впливу культури на аналіз характеристик біологічних організмів, нервової системи і мозку. Прихильники даного напрямку говорять про неможливість отримання знань ззовні, неможливості якого-небудь перенесення, відкриття, відображення, відображення дійсності, пов’язуючи це з інформаційною замкнутістю живих організмів – неможливістю вийти за межі створюваної ними когнітивної картини реальності.

З цієї точки зору, наші знання значною мірою відображають специфіку структурної та функціональної організації нашого організму, нервової системи, мозку і мови в контексті їх взаємодій із середовищем. Центральна ідея радикального конструктивізму полягає в тому, що знання являє собою не картину об’єктивної дійсності, а швидше певний спосіб організації та узгодження власного досвіду у процесі життєдіяльності. Саме тому замість поняття відповідності дійсності в епістемології і поняття адаптації організмів до дійсності в біології Е. фон Глазерсфельд пропонує поняття придатності (знань, теорій) і життєздатності (організмів, когнітивних структур) [1].

Соціальний конструкціонізм – це напрям у соціальних науках, що визнає першорядну роль дискурсу і відносин між людьми в конструюванні ними світу і

власного “я”, необхідність відмови від уявлення про загальні абсолютні істини, еталони поведінки і психологічних процесів, що розглядає останні у прив’язці до культури та історії конкретних спільнот, що закликає до багатоголосся і взаємозбагачення різних дискурсів (мов і способів інтерпретації світу), демократизації та соціальному перетворенню свідомості людей.

Соціальний конструкціонізм знаходиться в опозиції до традиційної для західної філософії і когнітивної науки трактуванні знання як продукту сприйняття і раціонального мислення суб’єкта, що пізнає. Саме в цьому місці соціальні конструкціоністи розходяться з представниками конструктивізму і радикального конструктивізму. Ми конструємо світ не індивідуально у своїй свідомості, а спільно – в розмові, угодах, соціальних практиках [4].

Відзначаючи цінність конструктивістських теорій, соціальні конструкціоністи критикують їх разом з іншими підходами в психології за акцентування ролі індивідуального суб’єкта, що пізнає і індивідуальних конструктів у побудові образу світу (а не спільноти і дискурсу), некритичне прийняття як само собою зрозумілого існування різних психічних структур, визнання переваги одних “конструкцій” реальності над іншими [8; 12].

З позиції соціального конструкціонізму, все, що ми вважаємо існуючим, реальним, цінним, красивим, правильним, гідним для наукового або духовного осягнення, конструюється за допомогою мови у відносинах з іншими людьми. Різні конструкції світу тісно пов’язані з внутрішньогруповою згодою в різних спільнотах (етнічних, професійних, наукових, релігійних) з приводу того, що існує і що цінно. Таким чином, ключовими для соціального конструкціонізму стають поняття співтовариства, відносин між людьми, соціальних конвенцій, мови, дискурсу, наративу, діалогу, соціальних практик.

Соціально-конструкціоністські дослідження, за словами К. Гергена, звертаються до розуміння способів виробництва того, що ми вважаємо об’єктивним знанням, до вивчення літературних і риторичних прийомів обґрунтування, висвітленню ідеологічної та ціннісної навантаженості того, що вважається само собою зрозумілим, визначенню історичних коренів різних форм розуміння, дослідженню діапазону мінливості людських смислів в різних культурах [2]. Подібного роду дослідження відносять до групи “якісних досліджень” – сучасної швидко розвивається області методології психології та соціальних наук [3].

Можна також виділити низку положень, що стосуються ключових проблем епістемології (проблеми знання, істини і критеріїв якості знання), в яких сходяться перераховані напрями. У тезовому вигляді можна сформулювати таким чином: 1) пізнання – це вибудовування; 2) істина множинна, 3) критерій “хорошого” знання – придатність.

Пізнання – це вибудовування. Безумовно, центральна ідея всіх наведених напрямків – ідея конструювання, яка закладена в самій назві: конструктивізм/конструкціонізм. Термін “конструювання” сьогодні викликає цілком обґрунтовані запитання з боку психологів.

По-перше, ми по-особливому вибудовуємо і класифікуємо об'єкти в силу особливостей нашого організму, когнітивних структур, наших дій і категорій мови, які ми використовуємо для осмислення того, що сприймається (позиція конструктивізму у вузькому сенсі).

По-друге, ми створюємо різні конвенціональні соціальні реальності, що керують нашою поведінкою і формують нашу ідентичність (позиція соціального конструкціонізму). У цьому відношенні конструктивізм протистоїть позиції репрезентаціонізму, відповідно до якої наші знання є формою репрезентації (відображення) незалежної від нас об'єктивної реальності.

Відповідно з позицією конструктивізму істина принципово множинна, альтернативна, культурно-історично локальна, контекстуальна і ситуативна. Це означає, що не існує загальних, універсальних “істин” поза відношення до позиції спостерігача, соціальних угода і культурно-історичному контексту. У цьому плані конструктивізм протистоїть фундаменталізму і абсолютизму в епістемології.

Досліджуючи підходи конструктивістського оцінювання Лафлін і Бродбент зауважують, що четверте покоління оцінювання виникло на відповідь проблематиці політичної необ'єктивності попередніх поколінь оцінювання, відносно тих хто фінансує оцінювання, нездатність визнати плюралізм в перспективах учасників і надмірний уклон в сторону “якісного аналізу квазінаукової природи” [10].

Губа і Лінкольн відповідно до нових підходів до оцінювання на основі конструктивізму пропонують новий зміст понять [7].

Розвиток четвертого покоління оцінювання було реакцією на домінуюче положення позитивістської парадигми. Декілька підходів приймають постпозитивістський виклик інтерактивної об'єднаної оцінки, серед яких: натуралістичний оперативний підхід, мультиплікативні моделі, проектний підхід.

Ці підходи, таким чином, не пов'язані з оцінюванням у традиційному сенсі тому, що оцінювання набуває форми дискурсу між зацікавленими сторонами, на які безпосередньо або побічно має вплив. Цей дискурс має форму переговорів, а не пошук певної цілі. Він також приводить до консенсусу з деяких питань і розбіжностей з іншими, останні становляться предметом подальших раундів переговорів. З цього приводу Кхакі зазначає, що оцінювання може прирівнюватися до арени для розповсюдження досвіду і перспектив від однієї групи іншій. Це навчання діалектичний процес в ході якого реальність тестується, а не визначаються [9].

Треба зазначити, що оцінювання стає частиною широкого політичного процесу, елементом представницької демократії. Також оцінювання стало більш всебічним, і це не тільки питання знання, що використовується для оцінювання різноманітних планів, програм, а також цінностей. Четверте покоління оцінювання, роз'єднаної економічної оцінки добробуту або комунікативного оцінювання не дотримується ніяких редуціоністських принципів, й визнає плюралізм цінностей, конфлікт цінностей і переоцінку цінностей.

Зміст понять конструктивістського оцінювального дослідження

<i>Поняття</i>	<i>Зміст поняття</i>
Істина	Це питання консенсусу між інформуванням і складними і складними
Факти	Вони не мають ніякого значення крім як у межах певної структури, тому не можуть бути метою будь-якого судження
Причини і наслідки	Їх не існує крім зобов'язань, відповідно відповідальність – відносно питання і залучає всі взаємодіючі сторони рівною мірою
Явища	Можуть бути зрозумілими лише в межах контексту, в якому вини вивчаються; висновки в межах одного контексту не можуть бути застосовані в іншому; ні проблеми ні їх рішення не можуть бути узагальненні відносно один одного
Втручання	Вони не являються стабільними; коли їх застосовують у певному контексті вони будуть змінені цим контекстом, і відповідно будуть впливати на контекст
Зміни	Вони не можуть бути спроектовані, це нелінійний процес, який включає в себе введення нової інформації, все більшого складного використання в конструкціях залучених зацікавлених сторін
Оцінка	Вона виробляє дані, в яких факти і цінності нерозривно пов'язанні між собою. Вартісна оцінка є невід'ємною частиною процесу оцінки, забезпечуючи основу для пояснення сенсу
Підзвітність	Вона є характеристикою які відображують певні форми, які не можуть бути однозначно виділенні для звинувачення або похвали
Оцінщики	Вони являються суб'єктивними партнерами з заінтересованими сторонами в буквальному створенні даних. Вони також є диригентом переговорного процесу, який намагається досягти вищої точки консенсусу з кращого інформування і більш складних конструкцій
Оцінка даних	Вона виходить з конструктивістського дослідження і не має ні статусу ні легітиматії, вона приймається як інша конструкція при русі до консенсусу

Нові методи оцінювання розділяють клієнтів на номінальних і реальних. Номінальними клієнтами можуть бути політичні діячі або урядові чиновники та інші офіційні особи. До реальних клієнтів відносять всіх зацікавлених сторін – бенефіціарії і небенефіціарії. Відображення (картографія) цих зацікавлених сторін і зусиль, щоб включити їх до інтерактивного процесу є важливим елементом процесу оцінювання.

Роль політики у визначенні індикаторів і інтерпретації їх значення змінюється. Крім вимоги ефективності додаються інші важливі вимоги: справедливості, законності, взаєморозуміння, інтеграція професійного і заснованого на досвіді знання і демократичного плюралізму. Сприйняття того, що оцінювання проводиться з метою пошуку інструментальних засобів і цілей відносин змінюється на розуміння, що оцінювання стає частиною політичного процесу.

Розширення сфери оцінювання визначила необхідність доповнити кількісні методи, що ґрунтуються на ефективності якісними методами. Моделі, що сприяють нашому розумінню того, що відбуваються в політичному процесі, змінюються моделями, які основані на певних механічних принципах входу-виходу. Крім того, вважається, що виходом політичного процесу є не тільки політичні

плани і пропозиції, а й інтерактивне навчання, інституціональний капітал і залучення зацікавлених сторін, які стають центром уваги оцінювання.

Література:

1. *Глазерсфельд Э.* Введение в радикальный конструктивизм / Э. Глазерсфельд, С. Цоколов // Дискурс радикального конструктивизма. Традиции скептицизма в современной философии и теории познания. – Мюнхен : Verlag M_nchen, 2000.
2. *Джерджен К. Дж.* Социальный конструкционизм: знание и практика / К. Дж. Джерджен. – Минск : БГУ, 2003.
3. *Улановский А. М.* Качественные исследования: подходы, стратегии, методы / А. М. Улановский // Психол. журн. – 2009. – Т. 30. – № 2. – С. 5–19.
4. *Улановский А. М.* Теория речевых актов и социальный конструкционизм / А. М. Улановский // Постнеклассическая психология. – 2004. – № 1. – С. 88–98.
5. *Boyd R.* Confirmation, Semantics, and the Interpretation of Scientific Theories, in R. Boyd, P. Gasper and J. D. Trout (eds) *The Philosophy of Science*. Cambridge, MA : The MIT Press, 1991.
6. *Fischer F.* Restructuring Policy Analysis: A Postpositivist Perspective, *Policy Sciences*. – 1993. – 25 (4). – P. 333–9.
7. *Guba E. G.* (1989) *Fourth Generation Evaluation* / E. G. Guba, Y. S. Lincoln, Newbury Park, CA: Sage, 1989.
8. *Gergen K. J.* Realities and relationships: soundings in social construction / K. J. Gergen. Cambridge (MA): Harvard University Press, 1994.
9. *Khakee A.* Assessing Institutional Capital Building in a Local Agenda 21 Process in Giteborg, *Planning Theory and Practice*. – 2002. – 3 (1). – P. 53–68.
10. *Laughlin R.* Redesigning Fourth Generation Evaluation: An Evaluation Model for Public-Sector Reforms in the UK? / R. Laughlin, J. Broadbent – 1996, *Evaluation* 2(4). – P. 431–51.
11. *Palumbo D. J.* The Pre-conditions for Successful Evaluation: Is There an Ideal Type? / Palumbo D. J., D. Nachmias, *Policy Sciences*. – 1983. – 16 (1). – P. 67–79.
12. *Raskin J. D.* Constructivism in psychology: Personal construct psychology, radical constructivism, and social constructionism / J. D. Raskin // *Amer. Communication J.* – 2002. – V. 5. – Iss. 3. – P. 7–24.
13. *Torgerson D.* Between Knowledge and Politics: Three Faces of Policy Analysis, *Policy Sciences*. – 1986. – 19 (1). – P. 33–59.

Надійшла до редколегії 16.01.2014 р.